

Urška Fekonja in Sabina Čepon

Značilnosti mladostnikove izpostavljenosti pornografskim vsebinam in pogovora o njih: pogled slovenskih mladostnikov in njihovih staršev

Povzetek: Namen raziskave je bil z različnih vidikov preučiti namerno in nenamerno izpostavljenost slovenskih mladostnikov pornografskim vsebinam ter značilnosti in pomen njihovega pogovora s starši. V vzorec sta bila vključena 302 udeleženca, izmed teh je bilo 138 parov mladostnikov, starih od 11 do 15 let, in njihovih staršev, ter devet mladostnikov in 17 staršev brez para. Mladostniki in starši so izpolnili demografski vprašalnik, Vprašalnik izpostavljenosti pornografskim vsebinam in Vprašalnik pogovora o pornografskih vsebinah. Rezultati so pokazali na visok odstotek nenamerne in namerne izpostavljenosti pornografskim vsebinam pri slovenskih mladostnikih, najpogostejši medij njihove izpostavljenosti pa je bil internet. Večina mladostnikov se je s pornografskimi vsebinami prvič srečala v srednjem, nekateri pa tudi v zgodnjem otroštvu. Z naraščajočo starostjo mladostnikov je naraščala tudi pogostost njihove namerne izpostavljenosti. Več kot polovica staršev se je s svojimi mladostniki že pogovarjala o pornografskih vsebinah, pogosteje kot s starši pa so se mladostniki o teh vsebinah pogovarjali z vrstniki. Pri starših je prevladovalo mnenje, da je primeren čas za pogovor o pornografskih vsebinah, ko se jim mladostnik že izpostavi. Čeprav je bilo veliko staršev odprtih za pogovor o pornografskih vsebinah z mladostniki, so pogosto menili, da nanj niso ustrezno pripravljene. Ugotovitve kažejo na velik pomen preventivnega izobraževanja otrok, mladostnikov in njihovih staršev o pornografskih vsebinah ter preseganja zaznavanja spolnosti in pornografskih vsebin kot tabu teme.

Ključne besede: pornografske vsebine, izpostavljenost, pogovor, mladostniki, starši

UDK: 37.015.4

Znanstveni prispevek

Dr. Urška Fekonja, izredna profesorica, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana, Slovenija; e-naslov: urska.fekonja@ff.uni-lj.si

Sabina Čepon, magistrica psihologije, Mladinsko klimatsko zdravilišče Rakitna, enota Center za duševno zdravje otrok in mladostnikov Brezovica, Podpeška cesta 14, SI-1351 Brezovica, Slovenija; e-naslov: cepon.sabina@gmail.com

Uvod

Posameznikova spolnost se začne razvijati s spočetjem, razvoj pa se po rojstvu nadaljuje skozi obdobji otroštva in mladostništva v odraslost ter poteka vse do smrti (DeLamater in Friedrich 2002). Za razumevanje razvoja spolnosti je pomembno, da spolnosti otrok ne enačimo s spolnostjo mladostnikov ali odraslih posameznikov, saj se otrokova spolnost nanaša na raziskovanje lastnega telesa in iskanje ugodja z odsotnostjo čustvenega in družbenega vidika, ki sta prisotna v kasnejših življenjskih obdobjih (Hill 2008). V obdobju mladostništva spolnost pred mladostnike¹ postavlja vrsto novih izzivov, saj se morajo prilagoditi na pomembne telesne spremembe, ki so posledica biološke rasti v puberteti, in delovanje spolno dozorelega telesa. Prav tako pa se soočajo s spolnimi željami, fantazijami, vrednotami in odnosom do spolnosti, eksperimentirajo s spolnim vedenjem in integrirajo svoja čustva, odnos ter izkušnje s spolnostjo v razvijajočo se podobo o sebi (Crockett idr. 2006; Tomazo-Ravnik 2004). Mladostniki z namenom raziskovanja lastne spolnosti in zaradi splošne radovednosti iščejo različne vire informacij, med katerimi so lahko tudi pornografske vsebine (Tsitsika idr. 2009).

Razumevanje in opredelitev pornografskih vsebin sta v veliki meri odvisna od družbenega in kulturnega konteksta, v katerem posameznik živi, in od njegovega lastnega razumevanja spolnosti (Ferguson 2016). Opredelitev pornografskih vsebin je torej razmeroma subjektivna in se med posamezniki razlikuje. Zaradi tega navkljub različnim poskusom oblikovanja enotne opredelitve pornografskih vsebin taka definicija v znanstveni literaturi še vedno ne obstaja (Fukui in Westmore 1994; Hald idr. 2014). V predstavljeni raziskavi smo pornografske vsebine opredelili podobno kot nekateri drugi avtorji (npr. Hald in Malamuth 2008; Lambert idr. 2012), in sicer pornografske vsebine vključujejo video posnetke, slike in besedila, ki prikazujejo razgaljene spolne organe in spolne odnose ter druga spolna vedenja (npr. samozadovoljevanje) z namenom ustvarjanja ali spodbujanja spolnega vznburjenja.

---

¹ Izraz mladostnik je nevtrarno uporabljen za oba spola.

Otrokova/mladostnikova izpostavljenost pornografskim vsebinam

Otroci in mladostniki so lahko pornografskim vsebinam izpostavljeni namerno ali nenamerno na internetu in/ali na tradicionalen način (npr. prek erotičnih revij, televizijskih programov, filmov in knjig) (Flood 2007; Mitchell idr. 2003). Do pornografskih vsebin lahko dostopajo, ko so sami ali v družbi drugih ljudi (Ševčíková in Daneback 2014), pri tem pa so lahko v tistem trenutku na različnih krajih (Martellozzo idr. 2016). Zaradi v splošnem velike dostopnosti interneta in njegove uporabe že v zgodnjih obdobjih razvoja pa obstaja možnost, da so pornografskim vsebinam nenamerno in/ali namerno izpostavljeni tudi mlajši otroci (Jenson in Poyner 2017; Rothman idr. 2017).

Za razumevanje izpostavljenosti pornografskim vsebinam in njenega učinka na otroke in mladostnike je ključno razlikovanje med namerno in nenamerno izpostavljenostjo (Flood 2007), česar pa avtorji v svojih raziskavah pogosto niso upoštevali (npr. Peter in Valkenburg 2006; Zafošnik Kanduti 2017). Namerno lahko otroci in mladostniki iščejo pornografske vsebine iz podobnih razlogov kot odrasle osebe, tj. zaradi radovednosti o človekovem spolnem vedenju, želje po spolnem vznurjanju, informacij o spolnosti, zabave in vznemirjenja (Chen idr. 2013; Flood 2007). Nenamerno pa so lahko pornografskim vsebinam izpostavljeni na različne načine, na primer najdejo revije ali filme s pornografsko vsebino, ki so last enega od družinskih članov ali drugih odraslih oseb (Flood 2007); na internetu vidijo slike golih ljudi ali video posnetke spolnih odnosov, ko odprejo neželjeno oziroma vsiljeno elektronsko pošto (Chen idr. 2013; Mitchell idr. 2003) ali ko brskajo po spletnih straneh za različnimi drugimi informacijami ali vsebinami (Mitchell idr. 2003; Thornburgh in Lin 2002).

Avtorji poročajo o različnih deležih mladostnikov, ki so v različnih oblikah izpostavljeni pornografskim vsebinam (Peter in Valkenburg 2016). Peter in P. M. Valkenburg (2016) kot tri možne razloge za razlike v odstotkih mladostnikov, izpostavljenih pornografskim vsebinam, kot so bili ugotovljeni v različnih raziskavah, navajata različno metodologijo, na primer različno sestavo vzorca in način preučevanja izpostavljenosti, kulturno okolje, ki lahko vpliva na pogostost izpostavljenosti mladostnikov pornografskim vsebinam oziroma na pogostost poročanja mladostnikov o tem, ter večletni razvoj na področju interneta, ki mladostnikom omogoča vse večji dostop do pornografskih vsebin in pripomore k temu, da ugotovitve, ki so veljale v začetku leta 2000, danes morda ne veljajo več.

Ne glede na različnost ugotovitev tujih raziskav vse nakazujejo na določen odstotek mladostnikov, ki so izpostavljeni pornografskim vsebinam (Peter in Valkenburg 2016). Ta odstotek niha med 6 % (Dong idr. 2013) in 72,8 % (Sabina idr. 2008). Ugotovitve več raziskav (Martellozzo idr. 2016; Zafošnik Kanduti 2017) pa hkrati kažejo, da so pornografskim vsebinam na internetu in na tradicionalen način v splošnem bolj izpostavljeni mladostniki v primerjavi z mladostnicami. Pomembne razlike med spoloma avtorji (npr. Chen idr. 2013; Martellozzo idr. 2016) ugotavljajo zlasti pri namerni izpostavljenosti pornografskim vsebinam, pri čemer jih mladostniki iščejo in do njih dostopajo pogosteje kot mladostnice. Tako nenamerna kot tudi namerna izpostavljenost pornografskim vsebinam pa se

povečujeta z naraščajočo starostjo posameznikov (Martellozzo idr. 2016; Ševčíková idr. 2013).

Pornografske vsebine lahko pri posameznikih izzovejo različna čustva in odzive, saj so lahko nad njimi navdušeni, po drugi strani pa lahko ob njih doživljajo tudi neprijetna čustva (Cole 2011). V splošnem pa ob prvem stiku s pornografskimi vsebinami mladostniki poročajo o doživljanju radovednosti, presenečenja, zmedenosti in gnusa, ki jih ob večkratni izpostavljenosti nadomestijo pretežno pozitivni odzivi, kot so spolna vzbujenost, radovednost in manjša občutljivost oziroma desenzibilizacija za vsebine (Daneback idr. 2018; Martellozzo idr. 2016).

Starši se po eni strani zavedajo, da so pornografske vsebine mladostnikom bolj dostopne kot v preteklosti, hkrati pa pogosto zanikajo, da so njihovi mladostniki izpostavljeni tovrstnim vsebinam (Zurcher 2017). Starši se lahko na otrokovo/mladostnikovo izpostavljenost pornografskim vsebinam odzovejo na različne načine, in sicer lahko pozunanijo svoj odziv z jezo, sramotanjem ali kaznovanjem otroka ali pa ga ponotranjijo z lastnimi občutki strahu, sramu ali panike. Ugotovitev, da je bil njihov otrok izpostavljen tem vsebinam, lahko ignorirajo, minimizirajo ali zanikajo, lahko pa ostanejo mirni in se z otrokom pogovorijo ter mu posredujejo dodatne informacije v zvezi s pornografskimi vsebinami (Rothman idr. 2017).

Pomen pogovora staršev in otrok o pornografskih vsebinah

Mnogi avtorji (npr. Kaeser 2011; Thornburgh in Lin 2002) poudarjajo pomen zgodnjega izobraževanja otrok o spolnosti, in sicer o značilnostih človekove spolnosti, vrednotah in čustvih, povezanih z njo, ter o spolnem zdravju, kar naj bi jim omogočilo kasnejše odgovorno sprejemanje odločitev na področju lastne spolnosti ter tudi razumevanje, kritično vrednotenje in nadzor nad uporabo pornografskih vsebin.

Starši so zaradi pogostega stika in čustvene bližine z otrokom eden izmed pomembnih virov informacij o spolnosti (Malacane in Beckmeyer 2016; Pariera in Brody 2018). Pogovor med otrokom in staršem je tako lahko pomemben varovalni dejavnik pred morebitnimi škodljivimi posledicami otrokove izpostavljenosti pornografskim vsebinam (Jenson 2018; Lewis idr. 2018; Zurcher 2017). Ne glede na to rezultati raziskav kažejo, da se velik delež staršev s svojimi mladostniki ne pogovarja o temah, povezanih s spolnostjo, še bolj zadržani pa so glede pogovora o spolnosti z otroki, saj želijo na ta način podaljšati njihovo »nedolžnost« (Epstein in Ward 2008; McGinn idr. 2016).

Za otroke in mladostnike, ki jim starši prek pogovora redko ali nikoli ne omogočajo pridobivanja znanja o spolnosti, so glavni vir informacij o spolnih temah vrstniki in mediji, ki pa pogosto posredujejo nepravilne in neustrezne informacije s področja spolnosti (Bleakley idr. 2009; Weeks 2016). Peter in P. M. Valkenburg (2010) poudarjata, da je treba razmisliti o kakovosti mladostnikove spolne vzgoje, če mladostnik zaznava medije in znotraj njih pornografske vsebine kot uporaben vir informacij, ki mu omogoča pridobiti ustrezno znanje o spolnosti, ki ga ne more prejeti nikjer drugje. Starši pa po drugi strani potrebujejo več pomoči in podpore strokovnjakov in učiteljev pri posredovanju znanja in z njim povezane sposobnosti

za sprejemanje odločitev o vzgoji otroka na področju spolnosti in pornografskih vsebin (Pariera in Brody 2018; Rothman idr. 2017; Thornburgh in Lin 2002).

Raziskovalni problem

Rezultati številnih tujih raziskav (npr. Bleakley idr. 2009; Weeks 2016) potrjujejo, da je nenamerna in namerna izpostavljenost otrok in mladostnikov pornografskim vsebinam zaradi razširjenosti tehnologije in interneta razmeroma pogosta, vendar pa se o teh vsebinah ne pogovarjajo pogosto z odraslimi osebami. V Sloveniji še nimamo podatkov o tem, koliko so mladostniki izpostavljeni pornografskim vsebinam nenamerno in/ali namerno prek interneta ali drugih medijev. Prav tako ni znanstvenih ugotovitev o značilnostih pogovora mladostnikov z drugimi osebami o pornografskih vsebinah ali podatkov o tem, koliko se slovenski starši s svojimi otroki pogovarjajo o pornografskih vsebinah ter s kakšnimi skrbmi ali vprašanji se pri tem soočajo. Namen raziskave je bil preučiti značilnosti nenamerne in namerne izpostavljenosti različno starih mladostnikov in mladostnic pornografskim vsebinam ter tudi značilnosti pogovora o pornografskih vsebinah pri slovenskih mladostnikih in njihovih starših.

Na podlagi namena raziskave in ugotovitev predhodnih raziskav smo si zastavili tri hipoteze in sedem raziskovalnih vprašanj:

- H1: Predvidevamo, da bodo slovenski mladostniki nenamerno in namerno pogosteje izpostavljeni pornografskim vsebinam na internetu kot na televiziji, v filmih na DVD, erotični reviji, knjigi ali drugih publikacijah.
- H2: Predvidevamo, da bodo slovenski mladostniki v primerjavi s slovenskimi mladostnicami pogosteje namerno dostopali do pornografskih vsebin na internetu in na tradicionalen način.
- H3: Predvidevamo, da bodo starejši mladostniki poročali o pogostejši nenamerni in namerni izpostavljenosti pornografskim vsebinam v primerjavi z mlajšimi.

V okviru raziskovalnih vprašanj nas je zanimalo:

- RV1: Kakšnim oblikam pornografskih vsebin so slovenski mladostniki in mladostnice nenamerno in namerno najpogosteje izpostavljeni?
- RV2: Kje in s kom se slovenski mladostniki in mladostnice najpogosteje izpostavijo pornografskim vsebinam?
- RV3: Ali je starost prvega srečanja s pornografsko vsebino slovenskih mladostnikov in mladostnic primerljiva s starostjo, o kateri poročajo tuji raziskovalci, ter kakšna čustvena stanja in misli so doživljali ob prvem srečanju s pornografskimi vsebinami?
- RV4: Ali prihaja do razlik med poročanjem mladostnikov/mladostnic in njihovih staršev o nenamerni in namerni izpostavljenosti pornografskim vsebinam?
- RV5: Kako se starši odzovejo, ko izvedo, da je bil/a njihov/a mladostnik/mladostnica izpostavljen/a pornografskim vsebinam, oziroma kako menijo, da bi se odzvali, če bi to kdaj izvedeli?

- RV6: S katerimi osebami so se mladostniki in mladostnice do zdaj najpogosteje pogovarjali o pornografskih vsebinah in s katerimi osebami bi se najraje pogovorili, če bi se jim pojavila vprašanja ali dileme, povezane s pornografskimi vsebinami? Izvedeti smo želeli tudi, pri kateri starosti bi se mladostniki in mladostnice želeli pogovoriti z drugimi o pornografskih vsebinah.
- RV7: Kakšne so značilnosti pogovora staršev z mladostniki in mladostnicami o pornografskih vsebinah?

Metoda

Udeleženci

V raziskavo smo vključili neslučajnostni, namenski vzorec. Ta je zajemal 138 parov mladostnikov in njihovih staršev ter devet mladostnikov in 17 staršev brez para. Skupno število vseh udeležencev je bilo 302.

Med 138 pari mladostnikov in njihovih staršev je bilo 67 mladostnikov moškega spola, vsi mladostniki pa so bili stari od 11 do 15 let ($M = 12,72$, $SD = 1,21$). Obiskovali so 6. razred ($N = 30$), 7. razred ($N = 32$), 8. razred ($N = 28$) in 9. razred ($N = 48$) na osmih slovenskih osnovnih šolah. Starši, od tega 113 mater, so bili stari od 32 do 64 let ($M = 43,14$, $SD = 4,63$) (dva starša nista navedla svoje starosti).

Skupno število vseh mladostnikov (vključno s tistimi brez para) je bilo 147, od tega jih je bilo 76 moškega spola. Povprečna starost vzorca vseh mladostnikov je bila 12,67 leta ($SD = 1,24$), dodatno vključenih devet mladostnikov pa je obiskovalo 6. razred ($N = 5$), 7. razred ($N = 2$) in 9. razred ($N = 2$) na štirih slovenskih osnovnih šolah.

Skupno število vseh staršev (vključno s tistimi brez para) je bilo 155, od tega 130 mater. Povprečna starost vseh staršev je bila 42,99 leta ($SD = 4,67$).

Pripomočki

Demografski vprašalnik za mladostnike vključuje pet vprašanj, ki se nanašajo na spol, starost, razred, romantično zvezo mladostnika (ali ima fanta ali punco) in na nameščenost programa ali spletnega filtra na računalniku, tablici in/ali mobilniku, ki mladostniku onemogoča gledanje neprimernih vsebin (tj. pornografskih vsebin) in dostopanje do njih.

Vprašalnik izpostavljenosti pornografskim vsebinam – oblika za mladostnike (VIPV–M, Čepon 2018) je namenjen mladostnikovi samooceni nenamerne in namerne izpostavljenosti pornografskim vsebinam. Razdeljen je na štiri dele. Prvi in drugi del vključujeta štiri vprašanja in se nanašata na mladostnikovo oceno nenamerne in namerne izpostavljenosti pornografskim vsebinam v zadnjih šestih mesecih v različnih medijih (npr. na internetu, televiziji) in njenim različnim oblikam (npr. slikam, ki prikazujejo razgaljene spolne organe) na 6-stopenjski ocenjevalni lestvici (ocena 1 pomeni nikoli, ocena 6 pomeni vsak dan). Tretji del vprašalnika vključuje

vprašanji o kraju (npr. doma, v šoli) in načinu dostopanja do pornografskih vsebin (npr. mobilnik, računalnik), pogostost izpostavljenosti pa mladostnik oceni na 5-stopenjski ocenjevalni lestvici (ocena 1 pomeni nikoli, ocena 5 pomeni zelo pogosto). Poleg tega vključuje tretji del vprašalnika tudi vprašanje o tem, s kom je mladostnik do zdaj gledal pornografske vsebine, pri čemer mladostnik izbere enega ali več vnaprej ponujenih odgovorov (npr. s prijateljem, prijateljico, sam). Zadnji, četrti del vprašalnika ima tri vprašanja in se nanaša na mladostnikovo prvo srečanje s pornografskimi vsebinami (starost prvega srečanja ter čustva in misli, ki so se mu pojavili ob prvi izpostavljenosti).

Vprašalnik izpostavljenosti pornografskim vsebinam – oblika za starše (VIPV–S, Čepon 2018) je namenjen starševi oceni mladostnikove nenamerne in namerne izpostavljenosti pornografskim vsebinam in je razdeljen na štiri dele. Prvi del je kratek demografski vprašalnik s sedmimi vprašanji o spolu, starosti, zakonskem stanu, doseženi formalni izobrazbi starša, zahtevi starša, da mladostnik ne sme obiskovati strani s pornografsko vsebino na internetu, nameščenosti programa ali spletnega filtra na računalniku, tablici in/ali mobilniku, ki mladostniku onemogoča gledanje neprimernih vsebin (tj. pornografskih vsebin) in dostopanje do njih ter o starševem preverjanju zgodovine mladostnikovega/mladostničinega brskanja po internetu. Drugi in tretji del vprašalnika imata enaka vprašanja o nenamerni in namerni mladostnikovi izpostavljenosti pornografskim vsebinam kot *Vprašalnik izpostavljenosti pornografskim vsebinam – oblika za mladostnike*. Razlika je le ta, da starš da oceno nenamerne in namerne izpostavljenosti pornografskim vsebinam za svojega mladostnika. Četrti del vprašalnika vključuje dve vprašanji zaprtega in odprtega tipa ter se nanaša na starševo prvo srečanje z mladostnikovim gledanjem pornografskih vsebin. Starš odgovori, ali je izvedel za mladostnikovo srečanje s pornografsko vsebino (možni odgovori: sem izvedel/a, nisem nikoli izvedel/a, ne verjamem, da ji je bil/a kadarkoli izpostavljen/a). Če je za to izvedel, zapiše takratno mladostnikovo starost. Nato odgovori, kako se je odzval, ko je za to izvedel, oziroma kako meni, da bi se odzval, če bi se za to kadarkoli izvedel.

Vprašalnik o značilnostih pogovora o pornografskih vsebinah – oblika za mladostnike (VP–M, Čepon 2018) je namenjen mladostnikovi samooceni značilnosti pogovora o pornografskih vsebinah z drugimi osebami. Vprašalnik vključuje tri vprašanja zaprtega tipa. Mladostnik pri prvih dveh vprašanjih oceni pogostost in verjetnost pogovora o pornografskih vsebinah z drugimi osebami na 5-stopenjski ocenjevalni lestvici (ocena 1 pomeni nikoli/zelo neverjetno, ocena 5 pomeni zelo pogosto/zelo verjetno), pri tretjem vprašanju pa zapiše mnenje o tem, ali njegovi starši vedo, da je bil izpostavljen pornografskim vsebinam (možni odgovori: da, ne, pornografskim vsebinam nisem bil/a nikoli izpostavljen/a). Vprašalnik vključuje tudi vprašanje o starosti, pri kateri bi se mladostnik najraje pogovarjal o pornografskih vsebinah.

Vprašalnik o značilnostih pogovora o pornografskih vsebinah – oblika za starše (VP–S, Čepon 2018) je namenjen ugotavljanju značilnosti pogovora starša s svojim mladostnikom o pornografskih vsebinah. Vprašalnik vključuje šest vprašanj zaprtega tipa (npr. izbor čustev, s katerimi bi se/se je starš soočal, ko bi/je razmišljal o

pogovoru s svojim mladostnikom/svojo mladostnico o pornografskih vsebinah) in odprtega tipa (npr. vprašanja ali dileme starša v zvezi z mladostnikovo izpostavljenostjo pornografskim vsebinam).

Postopek

Pred začetkom zbiranja podatkov je raziskavo odobrila Komisija za etiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Zbiranje udeležencev je potekalo v dveh krogih. V prvem krogu smo od skupaj nagovorjenih 27 osnovnih šol pridobili soglasje za sodelovanje od štirih šol. Na roditeljskih sestankih v 6., 7., 8. in 9. razredih smo nagovorili starše, jih prosili za sodelovanje v raziskavi ter jim v kuvertah razdelili njihov sklop vprašalnikov z obveščenim soglasjem. Starši so posredovali tudi ime in priimek mladostnika, za katerega so soglašali, da ga lahko povabimo k sodelovanju. Na vsakem sklopu vprašalnikov za starše in obveščenem soglasju je bila zabeležena raziskovalna šifra, s pomočjo katere smo odgovore starša in mladostnika povezali med seboj. Na podlagi pridobljenih obveščenih soglasij staršev smo skupaj s koordinatorjem na posamezni šoli oblikovali seznam mladostnikov, ki bi lahko sodelovali v raziskavi. Mladostniki, ki so tudi sami soglašali s sodelovanjem v raziskavi, so svoj sklop vprašalnikov izpolnjevali v ločenem prostoru v šoli; naenkrat je vprašalnike izpolnjevalo do največ pet mladostnikov različne starosti, ki so sedeli tako, da so bili popolnoma izolirani od drugih. V prvem krogu je bilo skupno število vseh zbranih udeležencev 116.

V drugem krogu smo kontaktirali 15 osnovnih šol, od tega jih je šest soglašalo s sodelovanjem v raziskavi. Obveščeno pisno soglasje za sodelovanje je dalo 40 staršev, od tega je svoj sklop vprašalnikov (starši doma, mladostniki pa v ločenem prostoru v šoli) izpolnilo 33 staršev in 40 mladostnikov. Zaradi razmeroma majhnega odziva osnovnih šol in tudi staršev smo se odločili udeležence povabiti v raziskavo tudi prek kroga poznanstev in t. i. metode snežne kepe. Na omenjeni način smo vključili še 63 parov udeležencev, ki so se strinjali s sodelovanjem v raziskavi. Skupno število zbranih udeležencev v drugem krogu je bilo 199.

Rezultati

Izpostavljenost mladostnikov pornografskim vsebinam

Rezultati, pridobljeni na podlagi samoocen mladostnikov, so pokazali, da je bilo 86 % mladostnikov že izpostavljenih pornografskim vsebinam, od tega namerno 97 %, nenamerno pa 65 %. Mladostniki so bili nenamerno (73 %) in namerno (46 %) pornografskim vsebinam največkrat izpostavljeni na internetu, do njih pa so najpogosteje dostopali prek svojega mobilnega telefona (73 %) in računalnika (43 %). Nenamerno se je največ mladostnikov izpostavilo slikam, ki prikazujejo razgaljene spolne organe (56 %), namerno pa video posnetkom, ki prikazujejo spolne odnose in druga spolna vedenja (npr. samozadovoljevanje) (41 %). Mladostniki so bili pornografskim vsebinam najpogosteje izpostavljeni v domačem

okolju (70 %), poleg tega pa tudi v šoli (31 %) in pri prijatelju/prijateljici (28 %). V času izpostavljenosti pornografskim vsebinam so bili mladostniki najpogosteje sami (64 %).

Razlike med spoloma smo izračunali z Mann-Whitneyjevim U-testom in ugotovili, da obstajajo nekatere pomembne razlike med mladostniki in mladostnicami tako v nenamerni kot tudi namerni izpostavljenosti pornografskim vsebinam. Nenamerno so bile mladostnice pomembno pogosteje kot mladostniki izpostavljene pornografskim vsebinam prek televizije ($U = 2136,00$, $Z = -2,57$, $p = 0,01$, $r = -0,21$), filmov na DVD ($U = 2309,00$, $Z = -2,21$, $p = 0,03$, $r = -0,18$) ter knjig ali drugih publikacij ($U = 2247,50$, $Z = -2,21$, $p = 0,03$, $r = -0,18$). Med mladostniki in mladostnicami pa ni bilo pomembnih razlik v nenamerni izpostavljenosti različnim oblikam pornografskih vsebin. V zvezi z namerno izpostavljenostjo smo ugotovili, da so mladostniki v primerjavi z mladostnicami pomembno pogosteje iskali pornografske vsebine na internetu in dostopali do njih, prav tako pa so bili pomembno pogosteje izpostavljeni slikam, ki prikazujejo razgaljene spolne organe, ter slikam in video posnetkom, ki prikazujejo spolne odnose in druga spolna vedenja (npr. samozadovoljevanje). Velikost učinka ugotovljenih razlik med spoloma je v splošnem majhna (glej preglednico 1). V namerni izpostavljenosti drugim medijem in oblikam pornografskih vsebin pa med spoloma ni bilo pomembnih razlik.

		Spol	Mdn	Q1	Q3	Povprečni rang	U	Z	r
Mediji	Internet	moški	2,00	1,00	3,75	84,45	1904,00**	-3,48	-0,29
		ženski	1,00	1,00	2,00	62,82			
Oblike	Slike (organi) ^a	moški	1,00	1,00	2,00	81,17	2153,00*	-2,60	-0,21
		ženski	1,00	1,00	1,00	66,32			
	Slike (odnosi) ^b	moški	1,00	1,00	2,00	80,91	2173,00*	-2,73	-0,23
		ženski	1,00	1,00	1,00	66,61			
	Video posnetki ^c	moški	1,00	1,00	3,00	82,47	2054,50**	-2,93	-0,24
		ženski	1,00	1,00	1,00	64,94			

Preglednica 1: Pomembne razlike med spoloma v namerni izpostavljenosti različnim medijem in oblikam pornografskih vsebin

Opombe: Mdn = mediana, Q1 in Q3 = kvartila, U = vrednost Mann-Whitneyjevega U-testa, Z = vrednost testne statistike, r = velikost učinka, določena s pretvorbo prek Z-vrednosti v Pearsonov količnik povezanosti, $N_{moški} = 76$, $N_{ženske} = 71$.

^a Slike, ki prikazujejo razgaljene spolne organe.

^b Slike, ki prikazujejo spolne odnose in druga spolna vedenja (npr. samozadovoljevanje).

^c Video posnetki, ki prikazujejo spolne odnose in druga spolna vedenja (npr. samozadovoljevanje).

* $p < ,05$, ** $p < ,01$

Za ugotavljanje pomembnosti razlik med različno starimi mladostniki smo uporabili Kruskal-Wallisov H-test analize variance. Mladostnike smo glede na njihovo starost razdelili v pet skupin (1. skupina = 11 let ($N = 35$), 2. skupina = 12 let ($N = 33$), 3. skupina = 13 let ($N = 30$), 4. skupina = 14 let ($N = 43$), 5. skupina = 15 let ($N = 6$)). Dobljeni rezultati so pokazali, da med različno starimi mladostniki ne prihaja do pomembnih razlik pri nenamerni izpostavljenosti pornografskim vsebinam. Starost pa je imela pomemben učinek na namerno izpostavljenost mladostnikov pornografskim vsebinam na internetu ($\chi^2(4) = 20,01, p = 0,00, w^2 = 0,10$) ter na izpostavljenost nekaterim oblikam pornografskih vsebin, in sicer slikam, ki prikazujejo razgaljene spolne organe ($\chi^2(4) = 16,14, p = 0,00, w^2 = 0,08$); slikam, ki prikazujejo spolne odnose in druga spolna vedenja (npr. samozadovoljevanje) ($\chi^2(4) = 17,88, p = 0,00, w^2 = 0,10$); ter video posnetkom, ki prikazujejo spolne odnose in druga spolna vedenja (npr. samozadovoljevanje) ($\chi^2(4) = 22,52, p = 0,00, w^2 = 0,11$). Velikost učinka starosti je v splošnem srednje velika.

Ker smo želeli podrobneje preučiti razlike med različno starimi mladostniki v namerni izpostavljenosti pornografskim vsebinam, smo naredili parno primerjavo posameznih starostnih skupin na podlagi Dunn-Bonferronijevega post hoc testa. Iz preglednice 2 je razvidno, da namerna izpostavljenost na internetu in namerna izpostavljenost trem oblikam pornografskih vsebin narašča s starostjo, in sicer od 13. leta dalje. Med vsemi starostnimi skupinami mladostnikov smo ugotovili pomembne razlike, velikosti učinkov pa se gibljejo med zmernimi in velikimi. Največja razlika je v izpostavljenosti video posnetkom med mladostniki, starimi 11 in 15 let. Najmanjša razlika pa med 12 in 14 let starimi mladostniki v namernem iskanju in gledanju slik z razgaljenimi spolnimi organi.

	Starost		Razlika povprečnega ranga	Z	r
Internet	11	13	-27,99	3,13*	0,39
		14	-27,26	3,20*	0,36
		15	-53,18	3,48**	0,54
Slike (organi)	14	11	27,80	-3,53**	-0,40
		12	24,46	-3,06*	-0,35
Slike (odnosi)	14	11	25,50	-3,53**	-0,40
		12	26,37	-3,59**	-0,41
Video posnetki	11	13	-25,89	-2,87*	-0,36
		14	-27,79	-3,36*	-0,38
		15	-55,92	-3,49*	-0,54
		12	-48,60	-3,02*	-0,48

Preglednica 2: Pomembnost razlik med različno starimi mladostniki v namerni izpostavljenosti pornografskim vsebinam

Opombe: Z = vrednost testne statistike, r = velikost učinka, določena s pretvorbo prek Z-vrednosti v Pearsonov količnik povezanosti, glej tudi opombe pod preglednico 1.

* $p < ,05$, ** $p < ,01$

Nadalje smo analizirali starost ob prvem srečanju s pornografskimi vsebinami ter čustveno doživljanje in misli, ki so se mladostnikom porodili ob tem. Ugotovili smo, da je bila najnižja starost, pri kateri so bile mladostnice izpostavljene pornografskim vsebinam, pet let ($N = 2$), pri mladostnikih pa šest let ($N = 2$). Najpogostejša starost prve izpostavljenosti pa je bila tako pri mladostnikih kot mladostnicah 10 let ($N = 35$). Mladostniki so ob prvem stiku s pornografskimi vsebinami doživljali različna čustvena stanja, med njimi pa so bila najpogostejša gnus (44 %), presenečenje (39 %), zmedenost (39 %), sram (36 %), zadrega (35 %) in radovednost (31 %). Največ mladostnikov ($N = 25$) so pornografske vsebine zanimale (npr. *Tole pa zglveda zanimivo, morda bi poskusila. Moram pogledati doma.*), nekaj manj ($N = 21$) jih je bilo ob izpostavljenosti zgroženih (npr. *Mislím, da je zelo grdo, da ljudje svoje intimne dele kar razkazujejo okoli. To ni prav in sem zelo proti temu.*). Nekateri mladostniki ($N = 21$) ob prvem srečanju s pornografskimi vsebinami niso razumeli, zakaj bi nekdo to počel (npr. *Zakaj ljudje to sploh objavljajo in prikazujejo? Tako si uničiš svoje življenje.*), preostalim ($N = 14$) pa je bilo ob prvem srečanju z njimi neprijetno (npr. *Bilo me je strah, počutila sem se nelagodno in neprijetno.*).

Želeli smo tudi ugotoviti, ali se med mladostniki in njihovimi starši v oceni mladostnikove nenamerne in namerne izpostavljenosti pornografskim vsebinam pojavljajo razlike. Najprej smo preučili, v kolikšnem odstotku starši pravilno ocenjujejo mladostnikovo nenamerno in namerno izpostavljenost. V ta namen smo pri mladostnikovi in starševi oceni nenamerne in namerne izpostavljenosti mladostnika pornografskim vsebinam oblikovali novo dihotočno spremenljivko (0 – ne (mladostnik še ni bil izpostavljen), 1 – da (mladostnik je že bil izpostavljen)). S pomočjo navzkrižne tabele smo ugotovili, da je glede nenamerne izpostavljenosti pornografskim vsebinam 79 % staršev pravilno ocenilo mladostnikovo izpostavljenost, glede namerne pa 39 % staršev. Frekvenčni pregled dihotoimiziranih odgovorov je pokazal, da so starši v primerjavi z mladostniki večkrat ocenili, da so bili slednji izpostavljeni pornografskim vsebinam tako nenamerno ($f_{\text{starši}} = 124, f_{\text{mladostniki}} = 116$) kot namerno ($f_{\text{starši}} = 82, f_{\text{mladostniki}} = 77$).

V nadaljevanju nas je zanimalo, pri katerih medijih in oblikah pornografskih vsebin starši pomembno precenjujejo mladostnikovo izpostavljenost. Glede na ordinalnost spremenljivk smo se odločili uporabiti Wilcoxonov test predznačenih rangov. Ugotovili smo, da starši pomembno precenjujejo mladostnikovo nenamerno izpostavljenost prek televizije ($z = -2,91, p = 0,00, r = -0,18$) in slik, ki prikazujejo razgaljene spolne organe ($z = -3,65, p = 0,00, r = -0,22$), enako pa velja tudi za namerno izpostavljenost prek televizije ($z = -2,44, p = 0,02, r = -0,15$) in slik, ki prikazujejo razgaljene spolne organe ($z = -2,55, p = 0,01, r = -0,15$).

Za mladostnikovo srečanje s pornografskimi vsebinami je izvedelo 55 izmed 155 staršev, na to ugotovitev pa se je na različne načine odzvalo 51 staršev, najpogosteje v obliki pogovora z mladostnikom ($N = 37$) (npr. *Pogovor o videnem – kaj je mladostnik videl, kaj to sploh pomeni; pogovor o spolnosti in ljubezni. Zagotovilo, da lahko starša vpraša, karkoli ga zanima, ko ga zanima.*). Nekateri izmed teh staršev

so svoj odziv pozunanjili ($N = 7$), pri čemer so lahko osramotili mladostnika (npr. *Malo sem se pohecal na njegov račun.*), bili jezni nanj (npr. *Šok – kaj pa ti počneš? Z menoj je moral na pohod, kjer sem mu pojasnila, da pornografske vsebine, ki so prikazane v pornoposnetkih, ne prikazujejo spolnega odnosa, ki ga partnerica pričakuje.*), ali bili jezni na druge (npr. *Ja, groza, da otrok hoče igrati igrico na računalniku, in ko se pojavijo oglasi, se prikaže naga baba (to so bile moje besede).*). Starši so se odzvali tudi s ponotranjenim čustvovanjem ($N = 6$) (npr. *Bila sem presenečena in zmedena, ker nisem vedela, kako odreagirati, ker sva na njegovem telefonu zagledala video posnetek.*). Zgolj en starš pa je svoj odziv minimiziral in povedal: *Nisem želela preveč odreagirati, bolj nevtravno.*

Preostali starši, ki niso izvedeli za mladostnikovo izpostavljenost pornografskim vsebinam, so navedli, kako menijo, da bi se odzvali, če bi za to kdaj izvedeli. Večina staršev je menila, da bi se odzvala s pogovorom ($N = 72$) (npr. *Pogovorila bi se z njim o primernosti teh vsebin.*). Poleg pogovora z mladostnikom je en starš navedel, da bi svoj odziv pozunanjil (*Verjetno bi se razjezila in bila razočarana.*), drugi pa ponotranjil (*Bila bi presenečena.*). Devet staršev je odgovorilo, da se na ugotovitev sploh ne bi odzvali.

Pogovor o pornografskih vsebinah z vidika mladostnikov in njihovih staršev

Analiza značilnosti pogovora mladostnikov o pornografskih vsebinah je pokazala, da se je 76 % mladostnikov o njih že pogovarjalo s svojimi prijatelji, 56 % se je o njih pogovorilo s svojo mamo, 41 % pa tudi s svojim očetom. V približno enakih deležih mladostniki menijo, da bi se ob vprašanih ali dilemah, povezanih s pornografskimi vsebinami, obrnili na svojo mamo (76 %), vrstnika oziroma prijatelja iste starosti (74 %) ali očeta (68 %). Mladostniki so v vprašalniku zapisali tudi starost, pri kateri bi se najrajši pogovarjali o pornografskih vsebinah. Ugotovili smo, da so večinoma navajali starosti, višje od osem let, in sicer bi se največji delež mladostnikov o pornografskih vsebinah najraje pogovarjal pri 15 (14 %) in 16 letih (13 %) oziroma, ko bi bili stari nad 20 let (12 %). V nadaljevanju smo preučili želeno starost za pogovor o pornografskih vsebinah v razmerju do trenutne starosti mladostnikov in mladostnic. Iz preglednice 3 je razvidno, da so mladostnice v primerjavi z mladostniki pogosteje navajale višjo želeno starost za pogovor o pornografskih vsebinah od svoje trenutne starosti. Tudi mlajši mladostniki so v primerjavi s starejšimi navajali višjo želeno starost za pogovor od svoje trenutne starosti. Podobno, čeprav v manjši meri, lahko opazimo pri različno starih mladostnicah. Značilen je torej trend, da mlajši mladostniki/mlajše mladostnice navajajo višjo želeno starost, starejši mladostniki/starejše mladostnice pa nižjo želeno starost glede na svojo trenutno starost za pogovor o pornografskih vsebinah z drugimi.

Spol	Sedanja starost	Želena starost (%)		
		Nižja	Ista	Višja
Moški ^a	11 let	14,0	21,0	64,0
	12 let	13,0	19,0	69,0
	13 let	0,0	0,0	100,0
	14 let	50,0	5,0	45,0
	15 let	80,0	0,0	20,0
Ženski ^b	11 let	0,0	0,0	100,0
	12 let	27,0	0,0	73,0
	13 let	19,0	31,0	50,0
	14 let	38,0	10,0	52,0
	15 let	0,0	0,0	100,0

Preglednica 3: Starost, pri kateri bi se mladostniki najraje pogovarjali o pornografskih vsebinah glede na spol in starost mladostnika (odstotki mladostnikov)

Opombe: ^a $N_{11 \text{ let}} = 14$, $N_{12 \text{ let}} = 16$, $N_{13 \text{ let}} = 13$, $N_{14 \text{ let}} = 22$, $N_{15 \text{ let}} = 5$,

^b $N_{11 \text{ let}} = 15$, $N_{12 \text{ let}} = 15$, $N_{13 \text{ let}} = 16$, $N_{14 \text{ let}} = 21$, $N_{15 \text{ let}} = 1$.

Dobljeni rezultati so nadalje pokazali, da se je 55 % staršev s svojimi mladostniki že pogovarjalo o pornografskih vsebinah, preostalih 45 % staršev pa ne. Največ staršev ($N = 43$) se je odločilo pogovoriti s svojimi mladostniki o pornografskih vsebinah zato, ker so ugotovili, da so jim bili mladostniki izpostavljeni (kot razlog so npr. navedli: *Ker sem ugotovila, da je prišel v stik s pornografsko vsebino, se mi je zdelo potrebno pojasniti, kaj to je.* ali *Zasačena, da obiskuje te strani.*). Nekaj manj staršev ($N = 21$) se je z mladostnikom o pornografskih vsebinah pogovorilo z namenom preventivnega delovanja (npr. *Ni vprašanje, če se bo, ampak ko se bo, da ima neko mnenje o tem.*), sedem staršev pa je kot razlog za pogovor navedlo dostopnost interneta in željo po njegovi varni uporabi (npr. *Na splošno, kaj je na spletu za otroke primerno/nepriumno, kje so pasti in nevarnosti.*). Mladostniki pa so tudi sami pokazali zanimanje za pogovor s starši; štirje starši so namreč kot razlog za pogovor navedli mladostnikova vprašanja o tej temi (npr. *Njegova vprašanja.* ali *Ker je pokazal zanimanje in je prav, da se o tem pogovorimo.*). Preostali štirje starši so kot razlog za pogovor z mladostnikom navedli našo raziskavo (npr. *Pravzaprav ta anketa, ker sem do sedaj odlašala in imela občutek, da bo že pravi trenutek prišel.*).

V nadaljevanju smo analizirali vsebino pogovora med mladostniki in starši ter opise vsebine pogovora, ki so jih navedli starši, razvrstili v sedem vsebinskih kategorij. Večina staršev ($N = 32$) je z mladostniki govorila o tem, da pornografske vsebine niso resnični prikaz spolnosti (npr. *Rekla sem mu, da ti posnetki ne kažejo realnega spolnega odnosa, v branje sem mu dala knjigo za mladostnike na temo spolnosti in pubertete.*). Nekateri starši ($N = 12$) so se s svojimi mladostniki pogovorili o spolnosti na splošno (npr. *Spolnost ni le šport, zabava in sprostitvev, ampak je najgloblje dejanje/izkaz ljubezni.*). Deset staršev je navedlo, da so zgolj

prepovedali ogled pornografskih vsebin brez dodatnih obrazložitvev (npr. *Da lahko dobi virus na mobilnem telefonu.*), šest staršev je mladostnikom ponudilo možnost za nadaljnji pogovor (npr. *Da vse, kar ga zanima, lahko vpraša mene.*), šest jih je poudarilo previdnost pri gledanju tovrstnih vsebin (npr. *Naj vse jemlje z distanco in zdravim vpogledom.*), pet staršev pa je mladostniku zgolj postavljalo različna vprašanja o stiku s pornografskimi vsebinami (npr. *Si že bila v stiku s pornografijo?*). V zadnjo kategorijo smo umestili odgovore sedmih staršev, ki jih nismo mogli uvrstiti v nobeno drugo (npr. *Nič posebnega.*).

Izmed skupaj 69 staršev, ki se s svojimi mladostniki še niso pogovarjali o pornografskih vsebinah, jih je 13 kot razlog za to navedlo, da mladostnik ni pokazal zanimanja za pogovor. Dvanajst staršev je menilo, da so mladostniki še premladi/nezreli za pogovor, 11 staršev pa se z njimi še ni pogovorilo, ker po njihovem mnenju še niso bili izpostavljeni pornografskim vsebinam. Deset staršev je navedlo, da po njihovem mnenju še ni bilo potrebe po pogovoru, osem staršev pa, da ni bilo priložnosti zanj. Devet staršev je odgovorilo, da se o tem doma ne pogovarjajo oziroma se z mladostnikom sploh ne bodo pogovorili, preostalih šest staršev pa ni navedlo razloga.

Starši so navedli, da so ob misli na pogovor o pornografskih vsebinah s svojimi mladostniki najpogosteje občutili zadrego (52 %), zaskrbljenost (45 %), sprejemanje (43 %) in zmedenost (37 %).

Starše smo vprašali tudi, kdaj oziroma pri kateri starosti mladostnika bi se bilo po njihovem mnenju najbolj primerno pogovoriti o pornografskih vsebinah. Rezultati so pokazali, da največ staršev ($N = 91$) meni, da se je z mladostnikom najbolje pogovoriti takrat, ko ugotovimo, da je bil izpostavljen pornografskim vsebinam na internetu, televiziji, v reviji in drugod. Podobno število staršev je menilo, da se je treba z mladostnikom pogovoriti, ko nas o tej temi vpraša sam ($N = 57$) oziroma ko z njim prvič spregovorimo o temi spolnosti ($N = 50$). En starš je menil, da se je treba pogovoriti takrat, ko opazimo, da mladostnika tema začne zanimati, dva starša sta navedla pomembnost primernega trenutka za pogovor, trije starši pa zrelost mladostnika. Zgolj en starš je odgovoril, da se o tem z otroki in mladostniki ni primerno pogovarjati. Največ staršev ($N = 87$) je kot primerno starost mladostnika za pogovor o pornografskih vsebinah navedlo starost od 12. leta dalje.

Ceprav je skoraj polovica staršev (45 %) navedla, da se jim zdi tema mladostnikove izpostavljenosti pornografskim vsebinam zelo pomembna, večina staršev (74 %) o tem ni nikoli ničesar prebrala ali se s kom pogovorila. Dva starša sta posebej navedla, da nista vedela, kje bi lahko dobila kakršnekoli informacije o tem oziroma s kom bi se lahko pogovorila. Preostali starši, ki so o mladostnikovi izpostavljenosti pornografskim vsebinam želeli dobiti več informacij, so se največkrat pogovarjali z drugimi osebami (45 %), poiskali dodatne informacije na internetu (24 %), pogledali dokumentarne filme ali prebrali strokovne članke o tej temi (17 %) ter se udeležili predavanja na osnovni šoli, prek zavoda Integrum in Safe.si (14 %).

Na koncu smo staršem ponudili možnost, da zapišejo vprašanja in dileme, ki jih imajo glede mladostnikove izpostavljenosti pornografskim vsebinam. Največ vprašanj staršev se je navezovalo na pogovor o pornografskih vsebinah, in sicer kako ($N = 34$) ter kdaj ($N = 15$) se s svojimi otroki pogovoriti o tem. Starše ($N = 13$)

so prav tako zanimali učinki pornografskih vsebin in kako mladostnike zaščititi, jim preprečiti stik z njimi ($N = 7$). Sedem staršev se je spraševalo, kdo je primerna oseba za pogovor o tej temi, šest staršev pa je navajalo vprašanja, povezana z značilnostmi izpostavljenosti pornografskim vsebinam. Naslednjih šest staršev je navajalo potrebo po informiranju, trije starši pa tudi dilemo, kako odreagirati. Poleg vprašanj o pornografskih vsebinah je dodatnih šest staršev navajalo dileme na področju pogovora o spolnosti na splošno. Nekateri starši ($N = 7$) pa so se namesto vprašanj odločili zapisati lastna razmišljanja o tematiki pornografskih vsebin, ki smo jih umestili v kategoriji »Ostalo«.

Razprava

Izpostavljenost mladostnikov pornografskim vsebinam

V raziskavi smo želeli preučiti nenamerno in namerno izpostavljenost slovenskih mladostnikov pornografskim vsebinam. Podrobneje smo analizirali tudi značilnosti pogovora o pornografskih vsebinah med mladostniki in njihovimi starši.

Dobljeni rezultati so pokazali, da je bila večina slovenskih mladostnikov, starih od 11 do 15 let, nenamerno ali namerno že izpostavljena pornografskim vsebinam, odstotek izpostavljenih (86 %) pa je v primerjavi z drugimi podobnimi tujimi raziskavami (npr. Martellozzo idr. 2016; Sabina idr. 2008) največji. Možno razlago za ugotovljene različne deleže mladostnikov, ki so bili izpostavljeni pornografskim vsebinam, vidimo v vseh treh razlogih, kot jih navajata Peter in P. M. Valkenburg (2016), in sicer v različni metodologiji raziskav, kulturnem okolju in razvoju interneta. Slovenski mladostniki so bili nenamerno in namerno pornografskim vsebinam najpogosteje izpostavljeni na internetu, do njih pa so najpogosteje dostopali prek svojega mobilnega telefona in računalnika. Kljub temu je pomembna ugotovitev, da je bilo razmeroma veliko mladostnikov izpostavljenih pornografskim vsebinam tudi prek tradicionalnih medijev. Ugotovili smo namreč, da so mladostniki in mladostnice podobno pogosto namerno dostopali do pornografskih vsebin na televiziji, prek filmov na DVD, erotičnih revij in knjig ali drugih publikacij. Podrobnejši pregled je pokazal, da je bilo pri mladostnicah tradicionalno dostopanje in iskanje pornografskih vsebin bolj priljubljeno kot iskanje tovrstnih vsebin prek interneta, prav tako pa so bili tradicionalni mediji pomembno pogostejši vir njihove nenamerne izpostavljenosti pornografskim vsebinam v primerjavi z mladostniki. Predvidevamo lahko, da sta pornografskim vsebinam namerno in nenamerno izpostavljena oba spola, pri tem pa je pomembno, da navkljub večji dostopnosti pornografskih vsebin zaradi interneta (Martellozzo idr. 2016; Owen in Gowen 2014) ne zanemarimo vseh drugih možnih virov dostopanja do njih, saj lahko s tem izgubimo veliko pomembnih informacij za poglobljeno razumevanje izpostavljenosti pornografskim vsebinam pri mladostnikih in mladostnicah.

Podobno kot velja za spol, smo ugotovili, da obstajajo razlike v namerni izpostavljenosti pornografskim vsebinam na internetu tudi glede na starost mladostnikov. Skladno z ugotovitvami tujih raziskovalcev (Martellozzo idr. 2016; Ševčíková

idr. 2013) so na internetu najmanj pogosto iskali pornografske vsebine najmlajši mladostniki, stari 11 let, najbolj pogosto pa najstarejši mladostniki, stari 15 let. Razlog za ugotovljene starostne razlike je morda v tem, da starejši mladostniki veliko pogosteje izkušajo lastne spolne želje in fantazije ter se lotevajo s spolnostjo povezanega raziskovanja v primerjavi z mlajšimi (Crockett idr. 2006), zaradi česar pogosteje namerno iščejo različne vire informacij tudi v obliki pornografskih vsebin (Tsitsika idr. 2009). Ugotovitev, da je razlika glede na starost pomembna zgolj v povezavi z uporabo interneta, ne pa tudi drugih tradicionalnih medijev, je morda posledica tega, da internet ponuja več priložnosti za raziskovanje, večjo anonimnost in dostopnost (Martellozzo idr. 2016; Owen in Gowen 2014) v primerjavi z vsemi drugimi viri pornografskih vsebin. Ravno zato za mladostnike, ki so radovedni in iščejo raznolike informacije o spolnosti, hkrati pa tudi več vznemirjenja, internet pomeni medij, kjer to lahko dobijo (Chen idr. 2013; Flood 2007).

Mladostnikovo prvo srečanje s pornografskimi vsebinami se lahko glede na ugotovitve naše raziskave zgodi pri nižji starosti, kot o tem poročajo tuji raziskovalci (npr. Weeks 2016). Ugotovili smo namreč, da je bila najnižja starost, pri kateri so bile mladostnice izpostavljene pornografskim vsebinam, pet let, pri mladostnikih pa šest let, najpogostejša starost prve izpostavljenosti pa je bila pri obeh spolih 10 let, kar kaže na pomen preventivnega dela (npr. pogovora) v povezavi s pornografskimi vsebinami že v obdobju otroštva. Prvi stik s pornografskimi vsebinami lahko izzove tako zanimanje kot tudi manj prijetne misli in čustvena stanja, kot so gnus, presenečenje, zmedenost ali sram, katerih razumevanje in samouravnavanje v obdobju zgodnjega in srednjega otroštva še ni v celoti razvito (Kavčič in Fekonja 2020).

Pomen pogovora z mladostniki o pornografskih vsebinah

Starši in mladostniki so se razmeroma visoko ujemali v ocenah mladostnikove izpostavljenosti pornografskim vsebinam, še posebej glede nenamerne izpostavljenosti. Starši pa so večkrat kot mladostniki ocenili, da so bili slednji, tako nenamerno kot namerno, izpostavljeni pornografskim vsebinam prek televizije in slik, ki prikazujejo razgaljene spolne organe, kar lahko kaže na to, da med starši prepričanje »Ne moj otrok« ni razširjeno (Zurcher 2017). Za mladostnikovo srečanje s pornografskimi vsebinami je izvedela približno tretjina staršev, na to ugotovitev pa so se najpogosteje odzvali v obliki pogovora z mladostnikom. Prav tako je večina preostalih staršev, ki niso izvedeli za mladostnikovo izpostavljenost pornografskim vsebinam, odgovorila, da bi se, če bi za to izvedeli, odzvali s pogovorom. Dobljeni rezultati torej kažejo, da je večina staršev odprta in nima zadržkov do pogovora s svojimi mladostniki o pornografskih vsebinah.

Značilnosti in pomen pogovora mladostnikov o pornografskih vsebinah v Sloveniji še niso bili preučevani, njihovo razumevanje pa je ključno za preventivno delo z otroki in mladostniki v povezavi z izpostavljenostjo pornografskim vsebinam (npr. Jenson 2018; Lewis idr. 2018). Rezultati raziskave so pokazali, da se je največji delež mladostnikov o pornografskih vsebinah pogovarjal s svojimi prijatelji. Predvide-

vamo lahko, da so za slovenske mladostnike glavni vir informacij o spolnosti njihovi vrstniki, kar ugotavljajo tudi nekateri drugi avtorji (Bleakley idr. 2009). Čeprav so bili vrstniki glavni sogovorniki o pornografskih vsebinah, želimo poudariti ugotovitve, da se je več kot polovica mladostnikov o pornografskih vsebinah pogovarjala s svojo mamo, 41 % mladostnikov pa tudi s svojim očetom. Slovenski mladostniki pa bi se na svoje starše zelo verjetno obrnili tudi, če bi glede pornografskih vsebin imeli vprašanja ali dileme. Čeprav je za obdobje mladostništva značilna selektivna komunikacija med starši in mladostniki, dobljeni rezultati kažejo, da so starši še vedno pomemben del mladostnikovega življenja, od njih pa si želijo nasvete in pomoč (Zupančič in Svetina 2009). Skladno s tem smo ugotovili, da se je polovica staršev, vključenih v raziskavo, s svojimi mladostniki že pogovarjala o pornografskih vsebinah, kar ni v skladu z ugotovitvami nekaterih tujih avtorjev (npr. Epstein in Ward 2008; McGinn idr. 2016), ki navajajo, da se velik delež staršev s svojimi mladostniki ne pogovarja o spolnosti in z njo povezanih temah.

Starši so kot najbolj pogost razlog za pogovor o pornografskih vsebinah z mladostnikom navajali mladostnikovo izpostavljenost, kar se sklada z ugotovitvijo, da je tretjina staršev izvedela za mladostnikovo izpostavljenost pornografskim vsebinam, takrat pa so se o tem z njim tudi pogovorili. Na podlagi te ugotovitve lahko predvidevamo, da pri slovenskih starših, vključenih v raziskavo, podobno kot ugotavljajo tudi nekateri tuji avtorji (npr. McGinn idr. 2016), obstaja težnja po podaljšanju mladostnikove »nedolžnosti«. Večina staršev se je namreč o pornografskih vsebinah s svojimi mladostniki pogovorila po tem, ko so bili tem vsebinam že izpostavljeni. Tisti starši, ki se z mladostniki še niso pogovorili, pa so kot najpogostejše razloge za to navedli nezanimanje mladostnika, njegovo nezrelost za pogovor in neizpostavljenost pornografskim vsebinam. Dobljeni rezultati morda kažejo na to, da slovenski starši, vključeni v raziskavo, menijo, da bi otrokom ali mladostnikom s prezgodnjim pogovorom o pornografskih vsebinah škodovali ali celo spodbudili njihovo zgodnejše raziskovanje na področju spolnosti, kar na angleškem vzorcu staršev ugotavljajo tudi McGinn in sodelavci (2016). Razlog, da se starši z mladostniki o pornografskih vsebinah najpogosteje pogovarjajo šele po tem, ko so jim mladostniki že izpostavljeni, je prav tako lahko v prepričanju staršev, da so otroci nespolna bitja (McGinn idr. 2016; Hill 2008), da jih spolnost in z njo povezane teme še ne zanimajo, zaradi česar se o tem ni treba pogovarjati, dokler otroci ali mladostniki tovrstnega zanimanja ne pokažejo. Vse to je v nasprotju s priporočili številnih avtorjev (npr. Jenson 2018; Weeks 2016), ki navajajo, da se je treba o pornografskih vsebinah pogovoriti, še preden otroci in mladostniki pokažejo zanimanje zanje, še preden se jim izpostavi, oziroma takoj, ko imajo dostop do interneta. Ne glede na prevladujoče mnenje staršev o tem, da je pogovor o pornografskih vsebinah najbolj primerno opraviti po mladostnikovi izpostavljenosti tem vsebinam, so nekateri starši prepoznali in navajali kot razlog za pogovor tudi preventivno delovanje glede mladostnikovega razumevanja pornografskih vsebin in njegove zaščite na internetu.

V splošnem lahko glede na dobljene rezultate predvidevamo, da se starši v naši raziskavi večinoma zavedajo pomena pogovora z mladostnikom kot varovalnega dejavnika pred morebitnimi škodljivimi posledicami pornografskih vsebin (Jenson 2018; Lewis idr. 2018), kar kažejo tudi nekateri njihovi odgovori (npr. *Ni*

uprašanje, če se bo, ampak ko se bo, da ima neko mnenje o tem. ali Rekla sem mu, da ti posnetki ne kažejo realnega spolnega odnosa, v branje sem mu dala knjigo za mladostnike na temo spolnosti in pubertete.). Ne glede na to, da je večina staršev odprta in pripravljena za pogovor z mladostniki o pornografskih vsebinah, pa pri tem izražajo tudi precej skrbi. Večina staršev namreč o tej temi ni nikoli ničesar prebrala ali se s kom pogovorila, nekateri starši prav tako niso vedeli, kje bi lahko dobili potrebne informacije o teh vsebinah ter kako in kdaj bi se bilo z otrokom treba o tem pogovoriti. Prav tako je ob misli na pogovor o pornografskih vsebinah s svojimi mladostniki večina staršev občutila zadrego in zaskrbljenost. Ugotovljeno kaže na velik pomen izobraževanja staršev v povezavi z izpostavljenostjo otrok in mladostnikov pornografskim vsebinam (npr. Pariera in Brody 2018; Rothman idr. 2017).

Na podlagi dobljenih rezultatov lahko sklenemo, da je bila večina mladostnikov, starih od 11 do 15 let, bodisi namerno bodisi nenamerno, že izpostavljena pornografskim vsebinam, in sicer večina prvič v obdobju srednjega otroštva, nekateri pa že v zgodnjem otroštvu. Mladostniki so do pornografskih vsebin dostopali prek različnih medijev, pogostost namerne izpostavljenosti pa je naraščala z njihovo starostjo. Starši so razmeroma pravilno ocenili mladostnikovo izpostavljenost pornografskim vsebinam in so se bili o njih s svojimi mladostniki pripravljene pogovoriti. Pri starših je prevladovalo mnenje, da je ustrezen čas za pogovor z mladostnikom takrat, ko je ta pornografskim vsebinam že izpostavljen, pogosto pa so bili mnenja, da za pogovor z mladostnikom niso ustrezno pripravljene. Raziskava je prva v slovenskem prostoru, ki preučuje značilnosti pogovora o pornografskih vsebinah ter tako namerno kot tudi nenamerno izpostavljenost mladostnikov pornografskim vsebinam. Dobljene rezultate je treba interpretirati v luči nekaterih omejitev, predvsem razmeroma majhnega števila mladostnikov različnih starosti ter verjetno tudi pristranega vzorca mladostnikov in staršev, ki so dali soglasje za sodelovanje v raziskavi. Sodelovanje v raziskavi je namreč zaradi njene vsebine, ki je v Sloveniji še vedno tabu tema, o kateri se ne govori veliko, zavrnilo kar 32 osnovnih šol izmed nagovorjenih 42 ter več kot 800 povabljenih staršev. Kljub temu ugotovitve odpirajo vprašanja za nadaljnje raziskovanje ter kažejo na pomen preventivnega izobraževanja otrok, mladostnikov in njihovih staršev ali skrbnikov o pornografskih vsebinah, kar dobro povzame tudi odgovor enega izmed staršev, vključenih v raziskavo: *To je v Sloveniji še vedno tabu tema (o tem se ne pogovarja ...); ni morda nekih usmeritev/predavanj/priročnikov, ki bi bili v pomoč staršem, kako sploh pristopiti k tem razlagam.*

Literatura in viri

- Bleakley, A., Hennessy, M., Fishbein, M. in Jordan, A. (2009). How sources of sexual information relate to adolescents' beliefs about sex. *American Journal of Health Behavior*, 33, št. 1, str. 37–48.
- Chen, A.-S., Leung, M., Chen, C.-H. in Yang, S. C. (2013). Exposure to internet pornography among Taiwanese adolescents. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 41, št. 1, str. 157–164.

- Cole, G. W. (2011). A strange invitation: On the ordinary problem of pornography. *Studies in Gender and Sexuality*, 12, št. 4, str. 254–267.
- Crockett, L. J., Raffaelli, M. in Moilanen, K. L. (2006). Adolescent sexuality: Behavior and meaning, V: G. R. Adams in M. D. Berzonsky (ur.). *Blackwell handbook of adolescence*. USA: Blackwell Publishing Ltd, str. 371–392.
- Daneback, K., Ševčíková, A. in Ježek, S. (2018). Exposure to online sexual materials in adolescence and desensitization to sexual content. *Sexologies*, 27, št. 3, str. e71–e76.
- DeLamater, J. in Friedrich, W. N. (2002). Human sexual development. *Journal of Sex Research*, 39, št. 1, str. 10–14.
- Dong, F., Cao, F., Cheng, P., Cui, N. in Li, Y. (2013). Prevalence and associated factors of poly-victimization in Chinese adolescents. *Scandinavian Journal of Psychology*, 54, št. 5, str. 415–422.
- Epstein, M. in Ward, L. M. (2008). »Always use protection«: Communication boys receive about sex from parents, peers, and the media. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, št. 2, str. 113–126.
- Ferguson, C. J. (2016). *Media psychology 101*. New York: Springer Publishing Company, LLC.
- Flood, M. (2007). Exposure to pornography among youth in Australia. *Journal of Sociology*, 43, št. 1, str. 45–60.
- Fukui, A. in Westmore, B. (1994). To see or not to see: The debate over pornography and its relationship to sexual aggression. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 28, št. 4, str. 600–606.
- Hald, G. M. in Malamuth, N. M. (2008). Self-perceived effects of pornography consumption. *Archives of Sexual Behavior*, 37, št. 4, str. 614–625.
- Hald, G. M., Seaman, C. in Linz, D. (2014). Sexuality and pornography. V: D. L. Tolman in L. M. Diamond (ur.). *APA handbook of sexuality and psychology*. Washington: American Psychological Association, str. 3–35.
- Hill, C. A. (2008). *Human sexuality: Personality and social psychological perspectives*. California: Sage Publication, Inc.
- Jenson, K. A. (2018). *Good pictures bad pictures jr.: A simple plan to protect young minds*. WA: Glen Cove Press LLC.
- Jenson, K. A. in Poyner, G. (2017). *Good pictures bad pictures: Porn-proofing today's young kids*. WA: Glen Cove Press LLC.
- Kaeser, F. (2011). *What your child needs to know about sex (and when): A straight-talking guide for parents*. USA: Celestial Arts.
- Kavčič, T. in Fekonja, U. (2020). Čustveni razvoj v zgodnjem otroštvu. V: L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.). *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, str. 369–412.
- Lambert, N. M., Negash, S., Stillman, T. F., Olmstead, S. B. in Fincham, F. D. (2012). A love that doesn't last: Pornography consumption and weakened commitment to one's romantic partner. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 31, št. 4, str. 410–438.
- Lewis, L., Somers, J. M., Guy, R., Watchirs-Smith, L. in Skinner, S. R. (2018). »I see it everywhere«: Young Australians unintended exposure to sexual content online. *Sexual Health*, 15, št. 4, str. 335–341.
- Malacane, M. in Beckmeyer, J. J. (2016). A review of parent-based barriers to parent-adolescent communication about sex and sexuality: Implications for sex and family educators. *American Journal of Sexuality Education*, 11, št. 1, str. 27–40.

- Martellozzo, E., Monaghan, A., Adler, J., Davidson, J., Leyva, R. in Horvath, M. (2016). »...I wasn't sure it was normal to watch it...« A quantitative and qualitative examination of the impact of online pornography on the values, attitudes, beliefs and behaviours of children and young people. Dostopno na: <https://learning.nspcc.org.uk/media/1187/mdx-nspcc-occ-pornography-report.pdf> (pridobljeno 1. 11. 2018).
- McGinn, L., Stone, N., Ingham, R. in Bengry-Howell, A. (2016). Parental interpretations of »childhood innocence«: Implications for early sexuality education. *Health Education*, 116, št. 6, str. 580–594.
- Mitchell, K. J., Finkelhor, D. in Wolak, J. (2003). The exposure of youth to unwanted sexual material on the internet: A national survey of risk, impact, and prevention. *Youth and Society*, 34, št. 3, str. 330–358.
- Moore, S. in Rosenthal, D. (1993). *Sexuality in adolescence*. London, New York: Routledge.
- Owen, E. in Gowen, L. K. (2014). *A guide to teaching about sexually explicit content online: The basics*. Dostopno na: <https://www.connectsafely.org/wp-content/uploads/Sexually-explicit-content-.pdf> (pridobljeno 1. 11. 2018).
- Pariera, K. L. in Brody, E. (2018). »Talk more about it«: Emerging adults' attitudes about how and when parents should talk about sex. *Sexuality Research and Social Policy*, 15, št. 2, str. 219–229.
- Peter, J. in Valkenburg, P. M. (2006). Adolescents' exposure to sexually explicit material on the internet. *Communication Research*, 33, št. 2, str. 178–204.
- Peter, J. in Valkenburg, P. M. (2010). Processes underlying the effects of adolescents' use of sexually explicit internet material: The role of perceived realism. *Communication Research*, 37, št. 3, str. 375–399.
- Peter, J. in Valkenburg, P. M. (2016). Adolescents and pornography: A review of 20 years of research. *Journal of Sex Research*, 53, št. 4–5, str. 509–531.
- Rothman, E. F., Paruk, J., Espensen, A., Temple, J. R. in Adams, K. (2017). A qualitative study of what US parents say and do when their young children see pornography. *Academic Pediatrics*, 17, št. 8, str. 844–849.
- Sabina, C., Wolak, J. in Finkelhor, D. (2008). The nature and dynamics of internet pornography exposure for youth. *CyberPsychology & Behavior*, 11, št. 6, str. 691–693.
- Ševčíková, A. in Daneback, K. (2014). Online pornography use in adolescence: Age and gender differences. *European Journal of Developmental Psychology*, 11, št. 6, str. 674–686.
- Ševčíková, A., Šerek, J., Macháčková, H. in Šmahel, D. (2013). Extent matters: Exposure to sexual material among Czech adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 33, št. 8, str. 1048–1071.
- Thornburgh, D. in Lin, H. S. (2002). *Youth, pornography, and the internet*. Washington, D.C.: National Academy Press.
- Tomazo-Ravnik, T. (2004). Biološka rast človeka. V: L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.). *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, str. 119–145.
- Topić, P. (2010). Predgovor. V: P. Carnes, D. L. Delmonico, E. Griffin in J. M. Moriarity (ur.). *V senci interneta: Kako se osvoboditi kompulzivnega seksualnega vedenja na internetu*. Ljubljana: Modrijan založba, d. o. o., str. 5–28.
- Topić, P. (2015). *Zasvojenost s seksualnostjo v digitalni dobi: Priročnik za strokovnjake, zasvojene in njihove družinske člane*. Maribor: Založba Pivec.

- Tsitsika, A., Critselis, E., Kormas, G., Konstantoulaki, E., Constantopoulos, A. in Kafetzis, D. (2009). Adolescent pornographic internet site use: A multivariate regression analysis of the predictive factors of use and psychosocial implications. *CyberPsychology & Behavior*, 12, št. 5, str. 545–550.
- Weeks, J. (2016). *The new age of sex education: How to talk to your teen about cybersex and pornography in the digital age*. USA: BookBaby.
- Zafošnik Kanduti, T. (2017). *Tveganja osnovnošolcev na internetu* (Magistrsko delo). Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Zurcher, J. D. (2017). Exploring descriptive norms of parent-child communication about pornography among parents of middle-schoolers in the US. *Journal of Children and Media*, 11, št. 4, str. 381–398.
- Zupančič, M. in Svetina, M. (2009). Socialni razvoj v mladostništvu. V: L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.). *Razvojnja psihologija*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, str. 589–611.

Urška FEKONJA (University of Ljubljana, Faculty of Arts, Slovenia)

Sabina ČEAPON (Youth climate health centre Rakitna, Centre for child and adolescent mental health Brezovica, Slovenia)

CHARACTERISTICS OF ADOLESCENTS' EXPOSURE TO AND CONVERSATIONS ABOUT PORNOGRAPHIC CONTENT: SLOVENIAN ADOLESCENTS' AND THEIR PARENTS' PERSPECTIVES

Abstract: This study examined various aspects of Slovenian adolescents' intentional and unintentional exposure to pornographic content and the characteristics and importance of their conversations with parents. The sample comprised 302 participants: 138 pairs of adolescents, aged 11–15 years, and their parents, and nine adolescents and 17 parents without pairs. The adolescents and parents filled out a demographic questionnaire, The Exposure to Pornographic Content Questionnaire and The Questionnaire on the Characteristics of a Conversation about Pornographic Content. The results show that a high percentage of Slovenian adolescents have been unintentionally and intentionally exposed to pornographic content, with the internet being the most common medium of exposure. Most adolescents first encountered pornographic content in middle childhood and some even in early childhood. The frequency of adolescents' intentional exposure to pornographic content increased along with their age. By the time of the interviews, more than half of the parents had already discussed pornographic content with their adolescent children, while the adolescents had mostly discussed the content with their peers. Most parents believed that the appropriate time for having a conversation about pornographic content with adolescents was after exposure. Though many parents were open to having a conversation about pornographic content with their adolescent children, the parents often believed that they were not adequately prepared for it. The findings highlight the importance of preventive education about pornographic content for children, adolescents and their parents as well as the need to overcome the perception of sexuality and pornographic content as taboo topics.

Keywords: pornographic content, exposure, conversation, adolescents, parents

Email for correspondence: urska.fekonja@ff.uni-lj.si